

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF PRIVATE SECURITY AGENCIES IN THE BALKANS

Milica Rakonjac

Faculty of Law, Megatrend University, Serbia, milica.rakonjac@gmail.com

Hatidza Berisha

Faculty of Engineering Management, berisa.hatidza@gmail.com, Belgrade, Serbia

Abstract: The activity of these agencies is determined by the existing laws and their function is the security of certain persons, property, facilities and the like. The function of these security agencies is determined by their division into: private military companies, private companies for physical and technical security and private detective agencies. In accordance with the division, in fact, depending on the security agency in question its organizational goals, organizational goals, organizational behavior, scope of action, competence and efficiency, and finally their activity also depend.

The paper will look at the emergence and development of private agencies in the Balkan, which today play an important role in creating for the security of the community. In this context, emphasis should be placed on private security companies in the Balkans.

Keywords: agencies, security, Balkan, security sector, Serbia.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ПРИВАТНИХ БЕЗБЕДНОСНИХ АГЕНЦИЈА НА БАЛКАН

Милица Ракоњац

Правни факултет, Универзитет Мегатренд, Београд, Србија, milica.rakonjac@gmail.com

Hatidza Berisha

Факултет за инжењеријски менаџмент, berisa.hatidza@gmail.com, Београд, Србија

Сажетак: У рад се указује на приватне безбедносне агенције на Балкану које су своју експанзију и убрзани развој у највећој мери оствариле у периоду након пада Берлинског зида. Делатност ових агенција је утврђена постојећим законима и њихова функција је безбедност одређених лица, имовине, објеката и слично. Функција наведених безбедносних агенција утврђена је њиховом поделом на: приватне војне компаније, приватне компаније за физичко-техничко обезбеђење и приватне детективске агенције. У складу са поделом, заправо у зависности од тога о којој безбедносној агенцији је реч, зависе и њени организациони циљеви, организационо понашање, делокруг деловања, надлежност и ефикасност, и најзад њихова делатност.

У раду ће се сагледати настанак и развој приватних агенција на Балкану, које данас и те како играју важну улогу на стварању услова за безбедност друштвене заједнице. У том контексту се акценат ставити на приватне безбедносне компаније земаља Балкана.

Кључне речи: агенције, безбедност, Балкан, сектор безбедности, Србија.

1. УВОД

Најранији облици приватне безбедности тј. чување неког или нечега у замену за новац или неку другу материјалну награду су се појавили још у првим људским заједницама. Прве писане податке о неком виду приватног обезбеђења који говоре о заштити личности оставили су стари Сумери и по процени стручњака датирају из периода око 4500. године п. н. е. У новијој историји на просторима Европе приватно обезбеђење, заправо приватно војно обезбеђење је било честа појава. Неретко се дешавало да властелини унајмљују групе људи да учествују у ратовима за њихов интерес и корист, за шта су били плаћени златом, титулама и територијама које су ови плаћеници добијали као надокнаду за своје услуге. Овај вид ангажовања приватних војски је био врло присутан у целој Европи, па и на просторима Балкана.

На почетку XX века приватна безбедност се нагло развијала у Немачкој и Италији, али и целој источној Европи и на Балкану. Доступни подаци указују да је у периоду између Првог и Другог светског рата у Београду, Србији радило десетак приватних фирми које су радиле у области безбедности, послове обезбеђења лица и имовине, али и приватне детективске послове. У периоду након Другог светског рата долази до развоја приватне безбедности у целом свету, поготово у САД. У великом броју развијених земаља нагли развој приватне безбедности почиње почетком седамдесетих година XX века, са порастом

терористичких активности на међународној сцени, у којима су често постављане експлозивне направе, вршена киднаповања са тражењем откупа за имућне власнике и руководиоце великих светских компанија, атентатима на политичаре, отмице авиона итд., што је захтевало додатно - приватно обезбеђење уз оно државно, које је врло брзо прерасло у огроман сектор пословања, који има све више карактеристика привредне гране, односно тзв. „Индустрија приватне безбедности (енгл. *Industry of private security*). (Carafano, 2008:66)

У другој половини XX и на почетку XXI века долази до политичких промена које су заувек промениле свет. Хладни рат се завршио са распадом СССР што је за последицу имало пад, тј. рушење Берлинског зида који је од Другог светског рата делио Немачку, али и Европу и свет на два дела тј. Источни и Западни блок. Овај период карактеришу велике друштвене промене које су директно утицале на појаву све већег броја приватних безбедносних агенција. Хладни рат је током свог трајања узроковао константну „трку“ у наоружавању супротстављених страна, али и у броју војника и уопште припадника служби безбедности, као и њиховој обуци. Након пада Берлинског зида и краја Хладног рата многе безбедносне службе су расформиране, а полиција и војска свих земаља из некадашњег Источног блока су морале да смање број својих безбедносних кадрова, што је довело до губитка посла великог броја људи који су били стручни у различитим областима безбедности. Три главна чиниоца су утицала на пораст броја приватних безбедносних агенција у Европи, ти чиниоци су:

- крај Хладног рата изазвао је велику потражњу за услугама из области безбедности, и довео до трансформације у природи ратовања и раст приватизације у свим секторима пословања,
- настали су захтеви за формирање приватне безбедности. Крај Хладног рата изазвао је велике редукције у броју кадрова многих националних војски, а истовремено је довео и до пораста несигурности на међународном плану,
- ови догађаји довели су до стварања повољних услова за развој приватне безбедности која је добила могућност за регрутовање нових људи и набавку опреме, као и до пораста захтева и услова за њено ангажовање. (Литавски, 2018:38)

Са трансформацијом политичког и друштвеног поретка дошло је и до трансформације привреде у земљама које су некада припадале Источном блоку. Велики број предузећа која су била у државном власништву су приватизована тј. продата приватним лицима и компанијама како домаћим тако и страним, а о безбедности, што је пред наведене постављало питање безбедности људства и опреме, настало је или боље рећи проширило се тржиште приватне безбедности.

Како би што боље изложили узроке настанка и експанзије приватне безбедности на Балкану најпре ће бити изложено које се земље сврставају под појмом - именом Балкан. Реч Балкан потиче из турског језика и планине под шумом - шумовите планине. Балканско полуострво се налази између Јадранског, Црног, Егејског и Мраморног мора. Географско-политички посматрано државе Балкана су: „Турска, Грчка, Бугарска, Србија, Румунија, Македонија, Босна и Херцеговина, Албанија, Молдавија, Црна Гора, Хрватска и Словенија.“ (Gorila Rr, 2011) Дакле историјат приватне безбедности на Балкану ће се односити на наведене државе, заправо на општи развој приватне безбедности у њима.

Рана историја приватне безбедности на Балкану се не разликује од европске и светске историје приватне безбедности. Властелини су на просторима Балкана неретко ратовали, што је често пред њих стављало потребу за додатним војним снагама које су изнајмљивали да ратују за њих у замену за драгоцености, титуле или територије, што је рани облик ангажовања приватних војних компанија.

Падом Берлинског зида и престанком постојања Источног блока баш као у целој источној Европи и на Балкану долази до великих друштвено-политичких промена и преласка на тржишни ниво пословања у економији, што за последицу има приватизацију многих државних предузећа која су до тада обезбеђивали у складу са потребама припадници државних безбедносних служби. Са престанком власништва државе наведена предузећа немају обезбеђење и указује се простор на тржишту за приватне фирме које се баве пословима обезбеђења. Ове фирме су углавном оснивали бивши запослени државних безбедносних структура који су припадали јединицама војске, полиције итд., али остали без посла због редукције броја кадрова у безбедносним службама балканских земаља. Будући да је потреба за великим бројем припадника истих нагло опала због губитка директне претње ратом Европа је тежила уједињењу и решавању конфликта мирним путем.

Добро обучени безбедносни кадрови су остајали без посла, па су често завршавали као запослени у приватним безбедносним агенцијама. Приватне безбедносне агенције су у кратком периоду пронашле своје место на тржишту балканских земаља и у своју понуду уврстиле услуге из области безбедности.

2. УСЛОВИ НАСТАНКА ПРИВАТНЕ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ

Рана историја приватне безбедности у Србији се не разликује од историје Европе и Балкана и зато да би се избегло понављање у истраживању акценат у овом поглављу је на период с краја двадесетог и почетка 21. века. Пад Берлинског зида је утицао и на Србију, као део заједнице држава под називом Социјалистичка Федеративна Република Југославија - СФРЈ. Стратешки и политички СФРЈ је била социјалистички уређена, а власт је вршила КПЈ - Комунистичка партија Југославије. И у Србији је ова идеологија пала са власти под утицајем промена у Европи, међутим и нова власт је владала као и претходне и у великој мери задржала обиман државни безбедносни апарат. Након распада СФРЈ на простору већег дела који је некада чинила ова државна заједница долази до ратних сукоба међу неким бившим републикама, чланицама ове заједнице. Престанак ратних сукоба је уследио тек почетком новог миленијума, баш као и смена власти, Србија добија нову демократску власт, која је започела промене у свим структурама државе и њеним безбедносним службама. То је значило да је велики број запослених у њима услед реорганизације ових служби остао без посла.

Утицај на запослене у сектору безбедности Србије био је исти као и у целој источној Европи и многи од њих су остали без посла. Не треба занемарити ни скоре ратне сукобе из којих је такође остао велики број људи вичних пословима безбедности. Наведене демократске промене су довеле до отварања тржишта и процеса привредних трансформација које су баш као и у целој источној Европи довеле до повећане потребе за услугама приватних фирми које се баве пословима безбедности. Осамдесетих година XX. века почињу да се оснивају приватне фирме за обезбеђење у Србији, пред крај социјалистичког друштвеног поретка. Ове фирме су могућност свог легалног постојања тада проналазиле у Закону о друштвеној само-заштити из 1986. године. Одредбама овог Закона се допуштало да се за извршавање мера физичко-техничког обезбеђења користе специјализоване организације, које су регистроване за вршење послова физичке и техничке заштите објеката и средстава, односно њихове услуге. (Јакушић, 2002:42) Најпре су се појавиле приватне безбедносне фирме које су нудиле детективске услуге, а поједине су истовремено нудиле и услуге обезбеђења, на пример личног обезбеђења. Наведене приватне безбедносне агенције су биле малих капацитета и запошљавале су максимум до двадесет људи, али је број запослених углавном био далеко мањи. Ове приватне безбедносне агенције су најчешће оснивали бивши припадници војске и полиције који су због реформи у сектору безбедности Републике Србије остали незапослени. Трансформације из социјализма у демократију и изједначавање приватне својине са осталим облицима својине у Уставу Републике Србије из 1990. године довело је до развоја целокупног приватног сектора у Републици Србији, а са њим и сектора приватне безбедности.

Приватни безбедносни сектор у Републици Србији је од демократских промена на почетку новог миленијума бележио константан раст, а долази и до повећања његове професионалности. Нови професионални стандарди уведени су доласком на српско тржиште две највеће светске компаније из области безбедности, те компаније су: „G4S“ и „Securitas“ која је на српско тржиште дошла куповином „SCP Internacional“ током 2008. године. „Према подацима Агенције за привредне регистре у Србији послује 579 компанија које се баве пружањем неке од услуга обезбеђења, од којих је 46% регистровано у Београду. Процене указују да приватно безбедносни сектор у Републици Србији запошљава између 30 и 50 хиљада људи, док је годишњи промет новца у овој грани између 90 и 180 милиона евра. Процењена вредност овог тржишта износила је око 150 милиона евра, док је број регистрованих фирми био око 3.000. Ове бројке треба узети са резервом, јер није тачно приказан број фирми (468) регистрованих за претежну делатност техничке заштите, јер је АПР 2011. године (доношењем новог Закона о класификацији делатности) погрешно извршио аутоматско превођење ФТО фирми са старе шифре 74600 на нову шифру 80.20 (претежно техничка заштита), а многе од њих се до данас нису пререгистровале на шифре 80.10 (претежно физичка заштита) или 80.30 (претежно приватне истраге и детективски послови)“. С обзиром на то да не постоје подаци колико је ових фирми активно и колико их се заиста бави пословима физичко-техничке заштите лица и објеката, тешко је прецизно одредити какво је тренутно право стање на тржишту.“ (<http://pss-magazine.com/profil-privatnog-sektora-bezbednosti-u-srbiji>)

Област приватне безбедности у Републици Србији није у рапидној експанзији као у периоду након демократских промена, али баш као кроз целу историју Европе и Балкана, али и Србије потреба за онима који се баве приватним безбедносним пословима константно постоји, узевши у обзир дешавања на међународном нивоу и пораст терористичких и криминалних активности, али и смањење државног безбедносног апарата, што доводи до препуштања одређених безбедносних послова обезбеђења приватним безбедносним компанијама, као и чињеница да су приватници који се баве пословима из области безбедности јефтинији него државни апарат што утиче на повећану тражњу за услугама приватних безбедносних структура.

3. РАЗВОЈ ПРИВАТНЕ БЕЗБЕДНОСТИ НА БАЛКАНУ 1945 – 1991. ГОДИНЕ

На просторима Балкана је у периоду од краја Другог светског рата (1945. година), па до почетка деведесетих (1990. године) на власти био комунизам, који није благонаклоно посматрао друге облике безбедности осим државних, тј. својих. У изради овог истраживања једини доступни подаци у вези са деловањем приватних безбедносних агенција за време наведеног периода били су они за Републику Србију, која је у то време припадала држави састављеној од шест република - СФРЈ. Подаци о Бугарској, Румунији и Албанији се односе на период одмах по „паду“ комунизма, тј. период почетка деведесетих година прошлог века.

3.1. Развој приватне безбедности у Румунији

У Румунији је комунистички режим свргнут са власти 1989. Николај Чаушеску је изгубио власт током тзв. „Децембарске револуције“, која је представљала револт против тоталитарног и репресивног режима. Исто као и у свим земљама бившег Источног блока, држава је у безбедносном сектору током прелазног периода из комунизма у социјализам умањила своје безбедносне кадрове, што је довело до веће потражње за обезбеђењем приватних добара и услуга у Румунији. Приватни безбедносни сектор у овој земљи настаје 1991-1992. године, али тек 1996. године Румунија добија свој први закон у тој области. Изузетно велики број ових компанија објашњава се ставкама у њеном закону који од компанија које послују на њеној територији захтева да заштите своју имовину. (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>)

Приватне безбедносне агенције које су домаће тј. оснивачи и власници су држављани Републике Румуније су: *“Bidepa, RPG, Cameleon, UTI, CPI Securitz, Cobra, Security Force, BGS, Argus, Global Security и Romguard* и функционишу од самог почетка на овом тржишту“. (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>) Већина наведених приватних безбедносних компанија запошљава између 1000 и 2000 људи, остале приватне безбедносне компаније које делују у овој земљи запошљавају максимално до 100 људи. У Републици Румунији ове агенције имају разноврсне клијенте. То су пословне, политичке домаће и међународне организације, стране амбасаде, Светска банка и многе друге међународне организације. Приватне безбедносне агенције највише делују у главном граду Букурешту и Темишвару, који је близу државне границе и нафтовода, уз Дунав. Највећи број приватних безбедносних агенција у Републици Румунији бави се пословима физичко – техничког обезбеђења. (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>)

3.2. Развој приватне безбедности у Албанији

У Албанији, након завршетка Другог светског рата, на власти је био тоталитарни комунистички режим Енвера Хоџе. Албанија је у то време била изолована земља, која готово да није имала контакте са другим земљама. Након „пада“, комуниста са власти, од 1990. године економија ове земље покушава да се опорави од тешког периода и улази у процес транзиције и приватизације.

Прве фирме у албанском сектору приватне безбедности настале су 1993. године, одмах након усвајања првог закона намењеног регулисању активности у области приватне безбедности. Прва фирма са дозволом за рад је *Ro-Gat Security*. Сектор приватне безбедности у овој земљи се убрзано развијао захваљујући развоју економије. Приватне безбедносне агенције у Албанији најчешће пружају услуге обезбеђења банкама које су у приватном власништву, међународним компанијама и институцијама, градилиштима, медијима који су у приватном власништву и услуге физичког обезбеђења личности. (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>)

„Према последњим доступним подацима, у Албанији ради 269 приватних фирми за обезбеђење, које запошљавају 4.093 радника. Занимљиво је да раније постојао лимит за број радника које једна приватна безбедносна агенција може да запосли, тј. да не сме прећи 5 одсто броја полицајаца у том округу, али је тај лимит укинут.“ (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>)

3.3. Развој приватне безбедности у Бугарској

У Бугарској, комунистички режим је 1990. године предао власт, а ова земља је започела дуг процес ка успостављању тржишне економије и демократског политичког система. Политичке и економске реформе изазване транзицијом биле су тешке, нарочито у периоду од почетка, па до средине деведесетих година, када су национална администрација, економија, и сектор безбедности готово у истом тренутку почели са реформама. То је период велике како физичке, тако и економске несигурности грађана ове земље. Несигурност је настала под утицајем инфлације, незапослености, корупције, криминала, али и због политичке нестабилности.

Приватне безбедносне агенције су у овој земљи почеле са обављањем својих делатности почетком деведесетих година. У то време, држава се одрекла нарастајућих одговорности за одржавање јавног реда због смањења буџета и великог броја програма приватизације.

У истом периоду приватно обезбеђење имало је негативну конотацију у Бугарској, јер се сматрало да су приватне безбедносне компаније умешане у криминално деловање, попут изнуђивања, рекетирања, односно да су део организованог криминала у тој земљи. Након 1998. године долази до редукције кадрова у

бугарској војсци, што је имало за последицу да се велики број бивших официра запошљава у компанијама за приватно обезбеђење или да оснива своје компаније приватног обезбеђења. Након 2001. године у приватним безбедносним агенцијама у овој земљи долази до повећања законитости у њиховом деловању, али и до пораста поверења јавности у њих. (<http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>)

4. РАЗВОЈ ПРИВАТНЕ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ

Након распада државне заједнице СФРЈ и ратних сукоба између њених бивших држава чланица деведесетих година прошлог века у Републици Србији долази до економске кризе у послератном периоду. Индустријска производња је драстично опала, као и извоз, док су увоз и незапосленост порасли, али долази и до великог одлива квалификоване радне снаге у иностранство. Србија као и цела југоисточна Европа спроводи општу реформу сектора безбедности. Поред проблема који су се појављивали везано за реформу овог сектора у целом региону, Србија је имала додатне, специфичне проблеме због учешћа својих снага безбедности у ратним сукобима на територији бивше СФРЈ, као и због енормног прилива избеглица и интерно расељених лица. Покренуте су реформе које су имале за циљ отклањање овог специфичног наслеђа, а постојала је неопходност модернизације и професионализације безбедносних структура.

Ове агенције су својим клијентима пружале услуге приватних истражитеља, проналажење извршилаца кривичних дела и послове из области судско-полицијског вештачења, као и физичког обезбеђења. У тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца је 1922. године основана је агенција *Миткон*, у чијој су надлежности били и послови приватних детектива, а њен рад је одобрило тадашње Министарство унутрашњих послова. (<https://www.udruzenjedetektiva.rs/istorijat-detektivske-delatnosti>) Потом је 1924. године у Београду основан полицијско-детективски биро, чији је оснивач био бивши полицијски чиновник Живојин Симовић. Четири године касније, „1928. године основана је агенција *Кредит – информ, трговачки и инкасо завод*, коју су основали Миодраг Марковић и Драгољуб М. Игњатовић и који се бавио између осталог и детективском делатношћу.“ (<https://www.udruzenjedetektiva.rs/istorijat-detektivske-delatnosti>)

Карактеристично за ову агенцију је да је деловала на готово целој територији Краљевине и да је током свог постојања од тринаест година чак четири пута мењала своје име.

4.1. Приватна безбедност у СФРЈ

На почетку Другог светског рата наведене агенције су или већ престале са радом или се то десило у том периоду. Након завршетка Другог светског рата и доласка на власт комунистичке партије на територији СФРЈ, а самим тим и на територији данашње Републике Србије није било могуће бавити се приватном детективском делатношћу. Пошто су готово све земље Балкана биле након Другог светског рата под комунистичком влашћу врло је вероватно да је наведено било слично регулисано у свим земљама Балкана. Први закон који је у бившој СФРЈ регулисао област заштите лица, имовине и пословања предузећа је Закон о народној милицији. Он је на одређени начин представљао почетак приватне безбедности у Републици Србији, која је тада била саставни део СФРЈ. Наведени Закон је народну милицију појмовно дефинисао као извршни орган државне управе у народним републикама и административно-територијалним јединицама, који је надлежан за ред и мир, имовину, било да се ради о државној, друштвеној или приватној имовини и безбедности грађана, као и за указивање помоћи државним органима на пословима обезбеђења правног поретка. По овом закону, министар унутрашњих послова био је овлашћен да у случају потребе може посебним правилником да одобри формирање посебних грана народне милиције за извршење задатака који су били у надлежности ФНРЈ, што је омогућило да индустријска предузећа, заводи и установе формирају *индустријско - заводску народну милицију* (ИЗНМ). Оснивање ИЗНМ вршено је у предузећима која су сматрана важним за народну привреду и у установама од општег значаја, по основу решења које је издавао начелник одељења унутрашњих послова и према споразуму са управом предузећа, установе или завода. Наведеним организацијама је тачно одређено и бројно стање, снабдевање, које су надлежности и трошкови ИЗНМ, који су били обавеза наведених правних субјеката. ИЗНМ је била под руководством управа тих субјеката и управе народне милиције, односно одељења унутрашњих послова при градским одборима. Поред осталих, један од задатака ИЗНМ био је спречавање и откривање саботажа у привреди (члан 9. став 3. Закона) у предузећима, установама од општег значаја. Органи који су се бавили унутрашњим пословима имали су своје истурене органе који су имали задатак да открију шпијуне, саботере, диверзанте, али и да спречавају пљачке, проневере и слична кривична дела. Индустријско - заводска народна милиција функционисала је по строго законом утврђеним условима у вези са примањем и ступањем на рад, образовањем, односно школовањем (чл. 38-41.), затим полагањем заклетве (члан 45.), престанком рада у служби (члан 48.), кривичном, дисциплинском и осталим одговорностима (члан 83. Закона) итд. (Службени лист ФНРЈ“, бр. 101/46.)

Као посебни задаци ИЗНМ предвиђени су: обезбеђење објеката и имовине; надзор над сумњивим лицима у и око предузећа, завода и установа; деловање на превенцији и спречавању привредне саботаже; контрола да ли се поштују прописи у вези са редом и миром; контролисање уже околине; деловање против појава које могу угрозити безбедност; пријава извршилаца и прекршилаца кривичних дела надлежним органима; контрола спровођења противпожарних прописа и гашење пожара ако до њих дође; такође, по потреби припадници ИЗНМ, имали су право да обављају послове из области дужности народне милиције у предузећу, заводу или установи. Посебно су задаци ИЗНМ из овог закона занимљиви члан 8. тачка 8, који припадницима ИЗНМ омогућава контролу и извршавање противпожарних прописа као и да учествују у гашењу пожара. Тиме је омогућен надзор, контрола и заједничко дејствовање са ватрогасном службом и народном милицијом у извршавању задатака. Наведеним је омогућено јединствено деловање свих организационих делова народне милиције у области опште друштвене превенције и репресије. Ове прве приватне безбедносне агенције биле су у законској обавези да брину о готово свим аспектима безбедности, али и да сарађују са безбедносним органима СФРЈ. (Лабовић, 243 - 244)

Припадници ИЗНМ имали су следећа овлашћења (члан 14. Закона) да: легитимишу лица и у случају потребе да уђу у просторије приликом хватања извршиоца кривичног дела, затим да употребе туђе превозно средство и средство за успостављање везе. ИЗНМ, односно њени припадници имали су овлашћење да употребе ватрено оружје, ако немају другу могућност да одбију физички напад или не могу другачије да слома отпор током извршавања опасног службеног задатка, приликом спречавања бекства злочинаца или сумњивих лица на државној граници и на њеној пограничној територији, да одбију напад на државну или друштвену имовину или објекат поверен им на чување (члан 14) (Лабовић, 243 – 244)

Када је 1951. године донет Закон о органима унутрашњих послова ИЗНМ престаје да постоји и долази до празнине у правним овлашћењима у погледу заштите лица и имовине предузећа. Законом о органима унутрашњих послова, који је донет 1956. године ситуација је промењена, јер су њиме прописани задаци народне милиције, који су се, поред осталог, састојали и од непосредне заштите друштвене и личне имовине, а употреба ватреног оружја се дозвољавала само у случајевима, одбијања напада наштићени објекат или имовину веће вредности.

У наведеном периоду се формирају службе намењене за заштиту лица, имовине и пословања предузећа, које су углавном чинили портири и неколико чувара. “Како би се уједначила пракса и систем Савезни државни секретаријат за унутрашње послове донео је 1963. године Правилник о служби обезбеђења имовине, привредних организација и установа којим су установљени заједничка надлежност, права, дужности и начела организације службе обезбеђења на целој територији Југославије.” (Лабовић, 2015:248) Велики број предузећа је формирао своје службе за заштиту објеката чиме се у великој мери поправило стање њихове безбедности. Надзор ових служби обављали су органи унутрашњих послова. Променама Закона о унутрашњим пословима из 1967. године на свим нивоима било да се ради о савезним, републичким или покрајинским довела је до промена, тако да су органи и службе безбедности били у надлежности општинских секретаријата, односно локалних органа власти. (Лабовић, 2015:245-246)

Овим законима приватна безбедност прелази у надлежност предузећа, при чему су ове службе престале да буду у надлежности органа унутрашњих послова, а полицији се само по позиву у случајевима преке потребе одобравао улазак у круг предузећа. Овим променама се контрола рада служби за заштиту лица, имовине и пословања предузећа од стране полицијских органа сводила на контролу у вези са држањем и коришћењем ватреног оружја, при чему није постојала могућност њиховог деловања која се односе на унутрашње задатке предузећа. „У периоду од 1973. до 1990. године у правни поредак СФРЈ уведен је концепт тзв. друштвене самозаштите. Њега су дефинисала два закона, која су уређивала област друштвене самозаштите, и то: Закон о основама друштвене самозаштите и Закон о систему друштвене самозаштите. Закон о основама друштвене самозаштите је важио све до 1986. године, њиме су регулисани организација, права и дужности службе заштите у предузећима.” (Лабовић, 2015:249)

Предузећа су по Закону била дужна да имају организовану службу заштите, а остале организације и заједнице су морале да имају уређено физичко и техничко обезбеђење објеката. Друштвена самозаштита се односила на заштиту друштвене имовине од противправног присвајања и оштећења објеката и имовине, небриге и несавесности у вршењу функција и пословања, затим на заштиту од мита и корупције, непријатељског деловања и утицаја, повреде унутрашњег реда и поретка, елементарних непогода. Када је у питању обезбеђење предузећа, оно се тада односило на физичку и техничку заштиту и постојао је правни основ за увођење физичке и техничке заштите објеката и имовине предузећа. Овај Закон обухватао је политичко-правни оквир деловања друштвене заштите имовине у предузећима, активности субјеката јавне безбедности, односе између органа јавне безбедности, односно полиције и органа заштите у привредним предузећима и услове које је неопходно испунити за вршењег физичког обезбеђења. Друштвена

самозаштита (ДСЗ) се вршила на три нивоа: на нивоу стручне унутрашње контроле, самоуправне радничке контроле и физичког-техничког и противпожарног обезбеђења. (Лабовић, 2015:252)

Врсту и начин наоружања радника физичко - техничког обезбеђења прописивали су секретаријати за привреду и за унутрашње послове у републикама чланицама СФРЈ. Особе које су вршиле службу физичко - техничког обезбеђења по закону су морале бити посебно обучене за ношење и употребу оружја. За оне који нису извршавали ове законом утврђене обавезе биле су предвиђене озбиљне казне, било да се ради о појединцима или предузећима и одговорним лицима у њима. Овлашћења лица која су радила на пословима обезбеђења била су да: забране улазак у одређене објекте и принудно спречавање лица која то желе да учине; задржавање лица која су ухваћена приликом извршавања кривичних дела; да користе физичку силу и друга средства принуде, ако не могу на други начин да забране улазак у објекат, да употребе ватрено оружје, ако никако другачије не могу да одбију непосредан напад који угрожава живот радника обезбеђења или објекат који се обезбеђује.

Након тога је 1986. године донет Закон о систему друштвене самозаштите, којим је био регулисан рад и деловање службе обезбеђења организације удруженог рада (ОУР) и одређено јој место у систему безбедности. Њени основни задаци били су брига о правима радника који врше послове обезбеђења, као и одређивање њихових задатака и обавеза; употреба ватреног оружја и осталих средстава принуде која употребљавају; начин избора кадрова, итд. (Лабовић, 2015:252)

Такође, у њему је предвиђена и безбедносна провера радника службе обезбеђења, односно провера да ли су кривично гоњени, али и провера њихових психо-физичких способности. У њему се први пут спомиње да у области спровођења мера физичко - техничког обезбеђења, предузећа могу користити услуге организација које су регистроване за ове послове. „Чланом 9. било је прописано да се у привредним системима предузимају посебне мере физичко - техничког обезбеђења ради: а) чувања и обезбеђења објеката, постројења и друге имовине; б) откривања и спречавања појава које могу угрозити безбедност људи и имовине; в) онемогућавања приступа неовлашћеним лицима у објекте и друге просторе; и г) спровођења других мера којима се обезбеђује несметано обављање рада.“ (Лабовић, 2015:251) Наведене законске одредбе су основ за појаву приватне безбедности у области заштите лица, имовине и пословања привредних субјеката у Републици Србији.

Општенародна одбрана (ОНО) је концепт који је подразумевао организовање и деловање социјалистичког самоуправног друштва СФРЈ у одбрани њене слободе, суверенитета и територијалног интегритета од било каквог угрожавања и агресије на СФРЈ, тј. њену територију и грађане. „Самоуправни социјалистички систем омогућује да удружени произвођач и грађани организују одбрамбене снаге друштва као своје сопствене снаге. На неки начин овај концепт представља преузимање одбрамбених снага и потенцијала друштва, од стране државе са циљем обезбеђења њене независности и интегритета. Дакле, у случају потребе сви способни грађани стављају се на располагање држави у одбрани њене безбедности и територијалног интегритета, што свакако подразумева и припаднике тадашњих приватних безбедносних структура.“ (Лабовић, 2015:245-246)

У СФРЈ су делатности приватних безбедносних агенција, тј. приватног обезбеђења биле у надлежности Закона о систему друштвене самозаштите који је важио од 1986. године до 1993. године. У СФРЈ је постојао интегрални систем безбедности који је пре свега подразумевао две основне функције, а то су општенародна одбрана (ОНО) и друштвена самозаштита (ДСЗ). (Лабовић, 2015:246)

Предузећа која су се оснивала током деведесетих година на тржиште су увела нове приступе и правила, тако да су уз раднике из редовног радног односа ангажовала и раднике за послове обезбеђења преко омладинских задруга, системом рада на уговор, тј. одређено време, допунски рад и друго. Ангажују се пензионисани радници МУП, војске и других институција. Законом су у великој мери проширена овлашћења служби физичког обезбеђења и даје им се право на легитимисање лица са циљем утврђивања његовог идентитета, а овлашћење у вези са доношењем прописа о употреби ватреног оружја лица која врше послове физичког обезбеђења је пренесено на надлежне органе унутрашњих послова Републике. (<http://www.sigurnostvracar.co.rs/>)

4.2. Сигурност Врачар

Предузеће *Сигурност Врачар* основано је 1969. године, и на почетку, у доба СФРЈ бавило се пословима који су се односили на обезбеђење имовине предузећа и установа, што је било у складу са тадашњим нормама. У том периоду ова приватна безбедносна агенција пружала је услуге обезбеђивања објеката и имовина предузећа, као и противпожарне заштите. Касније су наведене услуге пружане и у обезбеђивању стамбених зграда и слично. (<http://www.sigurnostvracar.co.rs/>) Сигурност Врачар је једна од првих приватних безбедносних агенција, која је пружала услуге обезбеђивања спортских догађаја и других јавних скупова.

У данашње време ово правно лице за приватну безбедност, пружа следеће услуге из области безбедности: физичко-техничка заштита – лица, објеката и имовине, затим противпожарна заштита и превентива пожара, послови пратње и транспорта вредности, послови у вези са безбедношћу и здрављем на раду, односно превенција од повреда на послу изазваних техничко – технолошким удесима или несрећама, такође и хигијенско – технички послови, који се односе на дневно и повремено одржавање хигијене у објектима који се истовремено и обезбеђују. (<http://www.sigurnostvrcar.co.rs/>)

Ово правно лице за приватну безбедност, велику пажњу посвећује пријему кадрова, односно на одабир, избор и селекцију а пажња је усмерена на старосну и образовну структуру, као и психофизичке особине кандидата. Сви извршиоци послова безбедности у овом правном лицу за приватну безбедност испуњавају све услове који су прописани Законом о оружју и муницији (Сл. гласник РС, бр. 1/99) и имају високу или вишу спрему. “Сигурност-Врачар а.д. је једно од малобројних друштава из бранше обезбеђења чији је део запослених обучен за контрадиверзионалне прегледе, за шта им је издат сертификат од стране Центра за обуку Ј.П. Аеродром Никола Тесла Београд, на основу решења директора Цивилог ваздухопловства Србије, број: 6/2-05-0050/2006-2003.“ <http://www.sigurnostvrcar.co.rs/>) Запослени овог правног лица завршили су курсеве за употребу рендгенских уређаја и детектора метала, које је под покровитељством Безбедносно-информативне агенције РС. У овом правном лицу за приватну безбедност развија се и сектор пратње и транспорта новца и вредности у складу са захтевима тржишта.

Ово правно лице за приватну безбедност поседује, поред високо и професионално обучених кадрова, и службу која је специјализована и опремљена за послове транспорта и пратњу новца, драгоцености и вредносних пошиљака. За ове послове, имају наменски адаптирана блиндирана возила, која су опремљена радио везом и у сталном су контакту са центром физичког обезбеђења током транспорта. Послови прикупљања новца у редовним и ванредним терминима врше се свакодневно широм земље. Ово правно лице за приватну безбедност има полису о законодавној и професионалној одговорности, дозволу за линијски и ванлинијски транспорт, затим дозволу за коришћење радио-фреквенција за два система, који су независни један од другог. Возила ове компаније се константно прате помоћу система за сателитско праћење, као и ГПС/ГППС. Велики број клијената овог правног лица за приватну безбедност чине финансијске институције које користе њене услуге пратње и транспорта новца. У складу са захтевима и развојем тржишта и нових технологија компанија стално запошљава нове кадрове и набавља нову опрему. Константно се надограђују системи даљинског видео надзора, алармни системи, мониторинг и контрола приступа одређеним просторима итд. Непрекидно се ради на усавршавању кадрова и усавршавању постојећих и набавци нових савремених технологија са циљем пружања што квалитетнијих услуга из области безбедности, али и задржавања водеће позиције на безбедносном тржишту’ (<http://www.sigurnostvrcar.co.rs/>)

5. ЗАКЉУЧАК

Развој приватних безбедносних агенција на Балкану се повезује са падом Берлинског зида и политичко–економским променама у источној Европи и падом комунизма на овим просторима. Иако су на просторима Балкана у малом броју оне функционисале у периоду између два светска рата, а након Другог светског рата готово нестале, са падом Берлинског зида започела је експанзија сектора приватне безбедности. Европа је тежила ка уједињењу како политичком тако и економском, а многе државе Источне Европе - Југоисточна Европа су са нестанком напетости тј. постојања сталне претње да ће доћи до ратних сукоба почеле да смањују број својих полицијских и војних кадрова. Истовремено су наведене земље отварале своја тржишта за страни, али и домаћи приватни капитал и многа предузећа која су била у власништву држава.

су променила власнике и постала приватно власништво. Велики уложени капитал у предузећа и њихову имовину је домаће и стране инвеститоре довео у ситуацију да ту имовину морају и да заштите – обезбеде и настала је потреба на тржишту за приватним обезбеђењем инвестиција тј. инфраструктуре, ресурса и кадрова. Приватне безбедносне агенције су углавном оснивали бивши припадници војске и полиције, а у раној фази њихове експанзије су чинили велику већину њихових кадрова, што је често и данас случај.

Приватне безбедносне агенције се најчешће деле на: приватне војне безбедносне агенције, приватне безбедносне агенције за физичко-техничко обезбеђење, приватне детективске агенције. На Балкану нема приватних војних безбедносних агенција, које се баве приватном делатношћу у области војног пословања. Приватне безбедносне агенције за физичко - техничко обезбеђење су најбројнија врста приватних безбедносних агенција на Балкану, али и шире. Ове приватне безбедносне агенције пружају услуге обезбеђивања људи и имовине по уговорној обавези. Њихово деловање се односи на обезбеђивање инфраструктуре, ресурса и лица уз употребу људских кадрова, али и специјалних техничких средстава за узбуну, надзор итд. Приватне детективске агенције су на Балкану све заступљеније и њихово деловање често

садржи и сегменте деловања приватних безбедносних агенција за физичко - техничко обезбеђење, али се то најчешће односи на једно лице или породицу, мањи објект, на пример, породичну кућу итд. Ипак, приватне детективске агенције се најчешће баве потрагом за несталим лицем или лицима, откривањем брачних неверстава, заштитом компанија од конкурентске крађе података – индустријске шпијунаже итд. На овај начин је потврђена прва посебна хипотеза која гласи: након пада Берлинског зида претежно настаје и развија се сектор приватне безбедности на подручју Балкана.

ЛИТЕРАТУРА

- Лабовић, Д. (2015). *Приватна безбедност у Републици Србији* - правни аспекти и компаративна искуства. Докторска дисертација. Универзитет у Крагујевцу Правни факултет. Крагујевац
- Лакушић, М. (2002). *Место предузећа за физичко-техничко обезбеђење у реформи сектора безбедности. Реформа сектора безбедности у Србији – достигнућа и перспективе*. Хаџић М. (Ур.) ЦЦВО. Београд
- Литавски, Ј. (2012). *Изазови приватног сектора безбедности*. Београд: Центар за евроатланске студије. Београд
- Gorila, Rr. *Koje zemlje pripadaju Balkanu, zemlje Balkana*, <http://gorila.jutarnji.hr/profile/panda/2011/02/28/koje-zemlje-pripadaju-balkanu-zemlje-balkana/>
- Carafano J. J. (2008). *Private Sector, Public Wars; Contractors in Combat – Afghanistan, Iraq and Future Conflict*. Praeger Security International, Westport CT
- PSS magazin. *Profil privatnog sektora bezbednosti u Srbiji.*, <http://pss-magazine.com/profil-privatnog-sektora-bezbednosti-u-srbiji>
- SALW и фирме за приватно обезбеђење у југоисточној Европи: узрок или последица несигурности? <http://www.seesac.org/f/tmp/files/publication/541.pdf>
- Сигурност Врачар. <http://www.sigurnostvracar.co.rs/>
- Удружење детектива Србије. *Историјат, детективска делатност Србији*. <https://www.udruzenjedetektiva.rs/istorijat-detektivske-delatnosti/>